

HUR FOSTRAR LÄRARE ELEVER I ÅRSKURS F-3 TILL DEMOKRATISKA MEDBORGARE?

En kvalitativ undersökning om lärares didaktiska uppfattningar om demokratiuppdraget

TAVGA ABBAS

JEREMIAS KARSNÄSER

Akademien för utbildning
kultur och kommunikation
År 2023

SJÄLVSTÄNDIGT ARBETE

Kurskod: OAU-245 15 hp

Termin 6

SAMMANFATTNING

Tavga Abbas & Jeremias Karsnäser

Hur fostrar lärare elever i årskurs F-3 till demokratiska medborgare?

How do teachers raise students in primary grades to be democratic citizens?

Årtal 2023

Antal sidor: 24 st

Syftet med studien är att undersöka hur lärare resonerar didaktiskt kring SO-undervisning i årskurs f-3 i demokratifrågor och vilka möjligheter och utmaningar som kan finnas i den undervisningen.

För att kunna besvara detta syfte har semistrukturerade intervjuer genomförts med fyra informanter med varierande yrkeserfarenhet och aktuella undervisningsårskurser.

Resultat för studien visar att informanterna har bra koll på varför det är viktigt att undervisa om demokrati, hur undervisningen ska genomföras och vad den ska innehålla. För att kunna uppnå skolans demokratiuppdrag behöver demokratiundervisningen genomsyra hela skolans verksamhet, utgå ifrån elevernas individuella förutsättningar, behov, intressen och erfarenheter, göra eleverna delaktiga i utformandet av sin utbildning och få de att inse att deras röst är betydelsefull. Kommunikation är a och o i demokratiundervisningen och ska ske både med och mellan elever, kollegor och vårdnadshavare.

Nyckelord: Demokratiuppdrag, värdegrund, pragmatism.

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	1
1.1	Syfte.....	1
1.2	Frågeställningar.....	1
2	Bakgrund.....	2
2.1	Litteratursökningar.....	2
2.2	Styrdokument.....	2
2.3	Granskningar från Skolinspektionen.....	2
2.4	Tidigare forskning.....	3
3	Teoretiskt perspektiv.....	7
4	Metod.....	9
4.1	Metodologi.....	9
4.2	Genomförande.....	10
4.2.1	Urval.....	10
4.2.2	Datainsamling.....	11
4.2.3	Databearbetning.....	11
4.3	Forskningsetik.....	12
5	Resultat.....	12
5.1	Lärares resonemang kring syftet med demokratiundervisningen.....	13
5.2	Lärares resonemang kring valet av innehåll i demokratiundervisningen.....	14
5.3	Lärares resonemang kring vilka metoder de använder i demokratiundervisningen.....	15
5.4	Lärares resonemang kring möjligheter och utmaningar i demokratiundervisningen.....	17
6	Analys och diskussion.....	20
6.1	Slutsats.....	22
6.2	Metoddiskussion.....	23
6.3	Studiens tillförlitlighet och trovärdighet.....	23
7	Referenslista.....	25
8	Bilaga 1 - Informationsbrev.....	27

9	Bilaga 2 – Intervjufrågor.....	29
---	--------------------------------	----

1 Inledning

Sveriges statsskick vilar på en demokratisk grund (Sveriges riksdag, 2022). Alla grundläggande rättigheter, hur vårt land ska styras, våra lagar och regler utgår från demokratins grund. De grundlagar vi har är enligt Sveriges riksdag till för att skydda vår demokrati och se till att den bevaras. Ett av skolans viktigaste uppdrag är att överföra de demokratiska värderingar som vårt samhälle vilar på till framtidens medborgare, det vill säga eleverna. I skollagen beskrivs det som en grund för utbildningen att ”förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på” (SFS 2010:800). Enligt den nuvarande läroplanen, lgr22, blir detta främst ett uppdrag för undervisningen i de samhällsorienterande ämnena (SO-ämnena) där syftet skrivs fram som att eleverna ska bli förtrogna med demokratiska värden, -principer, -processer och -arbetsätt (Skolverket, 2022, s. 195). Det finns dock ett tolkningsutrymme för hur och varför undervisningen i demokrati ska genomföras.

Vi har under vår verksamhetsförlagda utbildning (VFU) sett olika exempel på hur demokrati kan undervisas i ett klassrum och vad lärare värderar i begreppet demokrati. Exempelvis har vi uppmärksammat hur lärare försöker delaktiggöra eleverna i den dagliga undervisningen genom att de får uttrycka vad de tyckte om lektionen och hur den var utformad. Lärare kan även använda sig av klassråd för att undervisa om demokratiska processer. Undervisningen kan således anses utgå från hur varje enskild lärare tolkar skolans demokratiuppdrag, vilket därmed gör att demokratiundervisningen i SO-ämnet skiljer sig åt lärare emellan.

Ett stort namn inom pedagogiken är John Dewey och teorin som brukar benämnas som pragmatismen (Grahm, 2011). Dewey såg inte demokrati som enbart ett styrelseskick. Han ansåg inte heller att begreppet har en statisk och oföränderlig innebörd (Dewey, 1916/1999). I stället menade Dewey att demokrati bör ses som en process och ett resultat av hur människor kommunicerar och interagerar med varandra. På så sätt förändras hela tiden begreppets innebörd och demokrati blir därmed ett flexibelt begrepp. Utifrån detta perspektiv och i kombination med demokratins betydelse för hela det svenska samhället, blir det intressant att undersöka hur lärare faktiskt arbetar för att fostra eleverna till att bli demokratiska medborgare.

1.1 Syfte

Syftet med studien är att undersöka hur lärare resonerar didaktiskt kring SO-undervisning i årskurs f-3 i demokratifrågor och vilka möjligheter och utmaningar som kan finnas i den undervisningen.

1.2 Frågeställningar

1. Hur resonerar lärare kring syftet med demokratiundervisningen?
2. Hur resonerar lärare kring valet av innehåll i sin demokratiundervisning?
3. Hur resonerar lärare kring vilka metoder de använder i sin demokratiundervisning?
4. Vilka möjligheter och utmaningar finns det i demokratiundervisningen enligt lärarna?

2 Bakgrund

2.1 Litteratursökningar

Vid litteratursökningarna användes Mälardalens Universitets databas Primo där bland annat sökorden “demokrati”, “demokratiuppdrag” och “demokratiutveckling” eftersöktes. En annan databas som användes i litteratursökningen var Eric där “democracy” och “education” eftersöktes och sorterades till att bara innehålla artiklar från de senaste fem åren. Detta gjordes för att limitera antalet sökträffar och säkerställa att vi fick tag på den nyaste forskningen inom studiens område. Till studien har endast expertgranskade artiklar och doktorsavhandlingar varit av intresse. Studenterna läste igenom sammanfattningar och resultat för artiklarna och doktorsavhandlingar för att sedan kunna bedöma vilka som passade för studien. Majoriteten av valda artiklar och doktorsavhandlingarna har sökts med svensk kontext. Detta då styrdokumentet som skolorna runt om i världen måste förhålla sig till kan se olika ut vad gäller skrivelser om skolans demokratiska uppdrag. Därmed kan det vara så att lärare i andra länder förhåller sig annorlunda till demokratiundervisningen vilket gör det mer relevant för oss att använda forskning som genomförts i en svensk kontext. Utöver det har vi sökt på äldre studentuppsatser från MDU i syfte att studera deras referenslista. Som en komplettering har även styrdokument och granskningar från Skolinspektionen använts för att besvara syftet med studiens forskningsfrågor.

2.2 Styrdokument

Som redan nämnts i inledningen står det i läroplanen lgr22 att undervisning ska ge elever utrymme att utveckla bland annat demokratiska principer, arbetssätt och processer genom att få vara delaktiga och ta ansvar över sin utbildning (Skolverket, 2022). Denna demokratiundervisning ska vara ständigt närvarande och genomsyra hela skolans verksamhet. Det räcker därmed inte att enbart förmedla vad demokrati innebär för eleverna utan demokrati måste också bedrivas genom undervisningen. I detta demokratiuppdrag får eleverna utveckla förmågor att hantera konflikter och lära sig om samarbete. Lärarens ansvar blir således att förbereda eleverna att ta ansvar och vara delaktiga samt förklara vilka rättigheter respektive skyldigheter samhället präglas av. I samband med demokratiska beslutsprocesser ska elever ges möjlighet att ställa frågor, uttrycka tankar och argumentera i olika situationer. Läroplanen skriver slutligen att skolan tillsammans med elevernas vårdnadshavare ska fostra eleverna till framtida medborgare. Att överföra samhällets värderingar och kulturarv blir således enligt lgr22 ett gemensamt uppdrag.

Barnkonventionen (2020) nämner att alla barn har rätt till yttrandefrihet vilket innebär att de får sin röst hörd genom att bilda åsikter, tänka och tycka. Det ska dock ske med respekt för andra människors rättigheter. Barnets åsikter är viktiga och ska tas hänsyn till utifrån ålder och mognad. Rätten innefattar också en frihet att sprida information och tankar i både tal och skrift.

2.3 Granskning från Skolinspektionen

Skolinspektionen genomförde år 2012 en kvalitetsgranskning av hur svenska skolor arbetar för att förmedla och förankra demokratiska kunskaper och -värden. Skolan ska utbilda elever till att bli demokratiskt kompetenta samhällsmedlemmar genom att förmedla den kunskap i demokrati och värdegrund som det svenska samhället

bygger på. Skolans mål är att med hjälp av värdegrundsarbete dels kunna främja demokratin, dels motverka odemokratiska inslag.

Skolinspektionens granskning visade att skolans demokrati- och kunskapsuppdrag tenderade att delas upp i olika delar och inte undervisas gemensamt (2012). Skolorna behövde också tydliggöra mer detaljerat vad det demokratiska uppdraget går ut på i syfte att möjliggöra målmedveten utveckling av elevers kompetenser. Som det fungerade på skolorna i nuläget förekom medborgarfostrande inslag i alla ämnen men det demokratiska uppdraget genomsyrade inte hela undervisningen på ett medvetet sätt. Enligt Skolinspektionen är detta ett krav för att en välfungerande studiemiljö ska kunna uppnås. Som Skolinspektionen (2012, s. 7) skriver:

Att omsätta det demokratiska uppdraget i undervisningen handlar om att i varje ämne med kursplanernas hjälp integrera medborgarfostrande aspekter med potential att motivera eleverna att vilja lära och aktivt delta i skolarbetet här och nu, samt i förlängningen i samhällslivet.

På de undersökta skolorna kom Skolinspektionen (2012) fram till att eleverna bland annat behöver mer övning i abstrakt och kritiskt tänkande. Eleverna behöver även få vara mer delaktiga i undervisningen, få ett ökat inflytande och komma till tals. Genom att ge eleverna detta samt koppla undervisning till deras tidigare erfarenheter menar Skolinspektionen att elevers praktiska demokratiska träning främjas i kombination med deras kunskapsutveckling i andra ämnen.

Skolinspektionen (2012) kom också fram till att personalen på skolorna måste bli bättre på att kritiskt granska den egna verksamheten, vilka värderingar och mönster som finns där. Detta för att kunna upptäcka och aktivt motverka odemokratiska värderingar och förhållningssätt hos både personalen och eleverna. Granskningen visade även att det på 13 av 17 skolor saknades en gemensam hållning kring demokrati- och värdegrundsuppdraget bland personalen. Detta är i sig inte så konstigt då det enligt Skolinspektionen beror mycket på individernas egna erfarenheter. Det kan dock enligt Skolinspektionen leda till en bristande likvärdighet om demokrati- och värdegrundsuppdraget lämnas helt och hållet till de individuella lärarnas subjektiva tolkningar.

För att på riktigt nå ett fungerande demokratiarbete menar Skolinspektionen (2012) att det måste finnas ett öppet klimat på skolan där olikheter och olika åsikter ses och används som en tillgång snarare än som ett problem. Det måste gå att diskutera alla åsikter och låta dem komma fram, även om de ibland kan strida mot läroplanen. Risker finns annars att ett odemokratiskt klimat växer fram där ingen vågar säga vad hen tycker och där mycket styrs av ”det som sitter i väggarna”.

2.4 Tidigare forskning

Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyr (2017) genomförde en studie där de undersökte hur tre SO-lärare på mellanstadiet såg på demokratiuppdraget. De fann fyra subjektpositioner, det vill säga vilka åsikter lärarna identifierar att de har baserat på tidigare erfarenheter, i hur lärarna talade om demokratiuppdraget inom sin SO-undervisning. Den första var att det tycktes finnas en uppfattning hos lärarna att undervisningens kunskaps- och demokratiuppdrag konkurrerar om undervisningstiden och att den senare då ofta får ge plats åt den tidigare (2017, s. 86f). Detta då SO-undervisningens utformning tydligt styrs av de samhällsorienterade ämnens kursplaner medan skolans demokratiuppdrag i mångt och mycket styrs av skolans övergripande mål och uppdrag. Resultatet blir då ofta

enligt de intervjuade lärarna att lärarna känner en stress över att hinna gå igenom allt som eleverna ska kunna enligt det centrala innehållet och kunskapskraven för SO-undervisningen. Då spelar det heller inte så stor roll att "So-ämnena i sig inrymmer syften och mål med demokratiska, medborgarutvecklande förtecken" (2017, s. 87). Lärarna uttryckte också att det inte finns så många "tyngre saker" eleverna kan vara med och påverka, det blir i stället de själva som lärare som styr mycket av undervisningens utformning. Detta ansågs innebära att kunskapsuppdraget, det vill säga det som eleverna ska lära sig enligt kursplanerna, prioriteras över demokratiuppdraget. Det ska dock läggas till att lärarna också såg sätt att kombinera de båda uppdragen i sin undervisning och att de inte alls behöver stå i kontrast till varandra. Lärarna i studien uppger bland annat att kunskaps- och demokratiuppdraget förenas genom att lyfta undervisningsstoffet till ett högre sammanhang där eleverna kan få användning utav det i samhället. Lärarna i studien hänvisar också till att undervisningen ska anpassas för att passa alla elevers individuella förutsättningar och behov vilket också ingår i skolans demokratiuppdrag (2017, s. 89).

Den andra subjektspositionen som Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyr fann var att lärarna "verkar för elevinflytande och elevers rätt till medbestämmande i sin vardag" (2017, s. 89). Lärarna hänvisar till läroplanen som säger att eleverna under utbildningen ska ta mer och mer ansvar för sin utbildning. De uttrycker det även som en viktig del av demokratiuppdraget men som svårt att veta hur man ska gå till väga, såvida inte eleverna själva kommer med förslag för undervisningen. Då är det nämligen enklare enligt lärarna att ta in eleverna i undervisningens utformning (2017 s. 90f).

En närliggande subjektsposition handlar istället om att göra eleverna engagerade "i samhällsfrågor och i frågor som övergripande berör skollivet" (Henriksson Persson & Irisdottir Aldenmyr, 2017, s. 92). Att få eleverna att inse att deras röst är hörd och kan leda till något var något som lärare identifierade sig med. Att skapa positiva upplevelser hos eleverna över hur deras idéer faktiskt lett till något både i och utanför skolan menade lärarna blir ett viktigt mål för demokratiuppdraget (2017, s. 92). För att kunna uppnå detta sa lärarna att elev- och klassråd blir ett viktigt verktyg. Det blir dock också viktigt, enligt lärarna i studien, att som lärare tänka på att "eleverna lär sig vilka åsikter som är rimliga att driva" (2017, s. 93). Att egna, personliga åsikter inte kan lyftas utan endast mer övergripande sådana.

Den sista subjektspositionen och som dessutom knyter an till de tidigare nämnda var att läraren ansvarar för att eleverna utvecklar demokratiska medborgarkompetenser (Henriksson Persson & Irisdottir Aldenmyr, 2017, s. 93). Alla lärarna ansåg det som en viktig del i demokratiuppdraget att förbereda eleverna för ett framtida samhällsliv. Detta genom att utveckla förmågor hos eleverna som krävs för att de ska kunna leva och fungera i det samhället. De intervjuade lärarna menade att eleverna bland annat behöver utveckla entreprenöriella kompetenser, ett ansvarstagande för sina egna handlingar och konsekvenserna av dem samt en acceptans för andra människor. Vilka kompetenser lärarna ansåg vara viktiga att utveckla skiljde sig dock åt något utefter deras egna, personliga värderingar.

En annan studie som undersökt hur lärare hanterar demokratiuppdraget och vars resultat liknar det som beskrivits ovan är Persson (2010). Han genomförde en studie genom att samla in dokumentation från seminarium om demokratiuppdraget.

Persson identifierade även vilka områden projektansökningar ämnade att undersöka samt intervjuade pedagoger både i grupp och individuellt.

Under intervjuerna med pedagogerna framkom fyra aspekter som de vill förmedla i sin demokratiundervisning (Persson, 2010). Det första var att pedagogerna ansåg det vara viktigt att eleverna utvecklade sin handlingskompetens genom att få inflytande över sin utbildning och sitt lärande (2010, s. 107). Detta innefattade enligt pedagogerna bland annat att undervisningen gav utrymme åt elevernas egna idéer och att den dessutom anpassades och tillämpades för att kunna skapa en så stor inläring som möjligt hos den individuella eleven.

Persson (2010, s. 108) nämner vidare att stärka elevernas förmåga att våga uttrycka sig och säga vad de vill ansågs vara viktig att förmedla i demokratiundervisningen. Detta kunde bland annat innebära att undervisningen stärkte elevernas språkliga förmåga men också att lägga fokus på att alla grupper av elever får utrymme i klassrummet. Här lyftes framför allt tjejer och elever med utländsk bakgrund fram.

Det sista som lyftes fram var att demokratiundervisningen ska leda till att eleverna utvecklar sin förståelse för andra människor samt att de lär sig ta ansvar och får förståelse för den demokratiska processen (Persson, 2010, s. 109f). Att utveckla en förståelse för andra människor kan enligt Persson knytas till de värderingar och normer som undervisningen enligt läroplanen ska förmedla. En förståelse för den demokratiska processen innebär en förståelse för majoritetsprincipen, åsiktsfrihet och vikten av att man utnyttjar sin röst. Här nämndes elevråd som ett viktigt redskap.

Pedagogerna i studien uttryckte också förmågor hos sig själva som behövs för att kunna hantera demokratiuppdraget. Här nämndes först och främst en vilja att bli bättre på att se alla elever (Persson, 2010, s. 112). Detta handlade enligt pedagogerna om att kunna förstå och lära känna eleverna och inte enbart se dem som en grupp. Det handlade också om att vara kritisk mot sig själv och sitt handlande. Att förstå hur ens handlande påverkar gruppen och vara öppen för kritik nämndes som viktiga insikter (2010, s. 113f). Detta kan även kopplas till att vara medveten om demokratifrågornas betydelse och att det finns utrymme för diskussioner om demokrati och pedagogik inom personalgruppen (2010, s. 114). Eftersom skolans demokratiuppdrag är tolkningsbart beskrev de intervjuade pedagogerna det som viktigt att ständigt diskutera pedagoger emellan vilket förhållningssätt och vilka värderingar som ska förmedlas till eleverna. Vikten av samverkan och samarbete betonades för att kunna uppfylla demokratiuppdraget (2010, s. 116). Pedagogerna beskrev det som svårt att nå någonstans i arbetet om man upplevde sig som ensam. Särskilt en stöttande skolläda beskrevs som en grundläggande förutsättning för att uppnå goda resultat i demokratiundervisningen.

Vad de intervjuade lärarna uttryckte om skolans demokratiuppdrag i Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyr (2017) och Persson (2010) kan jämföras med vilka kompetenser Europarådet kom fram till att medborgare behöver för att kunna fungera i ett demokratiskt samhälle och hur lärare ska lära ut detta. Detta sammanfattades i *Reference Framework of Competences for Democratic Culture* (RFCDC) som beskrivs i Barret (2020). Målet med RFCDC är enligt Barret (2020, s. 8, egen översättning) att "ge eleverna möjlighet att engagera sig i respektfulla, lämpliga och effektiva demokratiska- och interkulturella beteenden i verkliga situationer som de möter i vardagen".

RFCDC består vidare av tre delar där den första innefattar en modell över vilka kompetenser eleverna behöver tillägna sig för att kunna verka och fungera i ett demokratiskt samhälle (Barret, 2020). Kompetenserna är 20 till antalet och indelade i fyra kategorier: värderingar, attityder, färdigheter samt kunskap och kritisk förståelse. Exempel på värderingar som ska tillägnas är ett värdesättande av: människors lika värde och rättigheter, kulturella skillnader samt demokrati, rättvisa, jämlikhet och lagar. Exempel på attityder som ska tillägnas är bland annat respekt, ansvarstagande, självförmåga och en tolerans för tvetydighet. Färdigheter som blir viktiga att utveckla är enligt RFCDC bland annat ett analytiskt- och kritiskt tänkande, förmåga att lyssna och ta in omgivningen, samarbets- och konflikthanteringsförmåga. Sist men inte minst ska eleverna tillägna sig kunskap och kritisk förståelse om exempelvis sig själv, världen, språk och kommunikation. Barret skriver att dessa kompetenser sällan tillägnas eller används individuellt, utan eleverna behöver i stället lära sig att kombinera kompetenserna på ett för situationen passande sätt (2020).

Den andra delen av RFCDC innehåller beskrivningar av observerbara beteenden som indikerar hur väl eleven har tillägnat sig någon av de tidigare nämnda kompetenserna (Barret, 2020). Dessa kan användas både av den enskilda läraren vid planerandet av undervisningen eller i bedömningen av elevernas måluppfyllelse, men också framförallt vid framställandet av nya läroplaner.

Den sista delen av RFCDC riktar sig till medlemsländernas utbildningsdepartement och erbjuder verktyg att kritiskt granska den aktuella läroplanen för att säkerställa att alla kompetenser som tidigare nämnts, faktiskt finns med (Barret, 2020). Denna del av RFCDC innehåller också råd och vägledning för undervisningens olika delar som ska möjliggöra att målet för RFCDC uppfylls. Råden och vägledningarna innefattar områden som läroplan, pedagogik, bedömning, lärarutbildning, skolans synsätt och radikaliserings. Vid läsning av dessa råd och vägledningar går det att finna framgångsfaktorer som RFCDC menar är viktiga för att kunna uppnå målet med att förbereda elever för ett liv i ett demokratiskt samhälle. Dessa framgångsfaktorer är exempelvis att låta det demokratiska uppdraget genomsyra hela undervisningen och inte enbart några specifika ämnen, låta eleverna bli mer delaktiga i sin utbildning, öva eleverna på att själva bedöma sin insats. Vidare behöver alla lärare vara utbildade i och förstå vad RFCDC innebär. Det behöver också finnas en samsyn i hela skolverksamheten kring vad det demokratiska uppdraget innebär. Till sist bör eleverna lära sig tänka på ett kritiskt och analytiskt sätt som gör de motståndskraftiga mot olika former av radikaliserings.

Barrets beskrivning av vad RFCDC menar behövs av skolan för att kunna utbilda elever att fungera i ett framtida demokratiskt samhälle. Detta kan vidare jämföras med Cooper (2019) som undersökt hur skolans demokratiuppdrag beskrivs i olika skolpolicytexter.

Cooper (2019) börjar med att skriva att skolans demokratiuppdrag formaliserades under 1960–70 talet för att ge elever utrymme att vara delaktiga av skolans regler. Detta då de till exempel fick bestämma måltider och andra olika tillställningar. Cooper nämner att elevers inflytande och delaktighet spelar roll i demokratiuppdraget eftersom det dels tillhör deras rättigheter, dels kan leda till utveckling och förmågan till eget ansvarstagande. Den då aktuella läroplanen lgr11 betonade enligt Cooper att elevers inflytande sker genom att läraren ger de möjligheter att delta i bland annat planering och utvärdering av undervisningen.

Planeringen utgår ifrån att elever får välja exempelvis teman, aktiviteter och ämnen vilket främjar deras förmåga att utöva inflytande. Delaktighet och inflytande förutsätter varandra och är viktiga då de skapar en förutsättning för framtida demokratiska medborgare. Cooper nämner dock att de kräver ett tydligt pedagogiskt ledarskap.

Genom att elever får välja teman, planering, aktiviteter etcetera ges de möjlighet att utveckla förmågan att ta ansvar och utöva inflytande (Cooper, 2019). Det finns *formella* och *informella* former av inflytande som syftar till att tillåta elevers inflytande i olika situationer. Den formella formen handlar enligt Lgr11 om att elever får vara med kring beslutsfattande forum som exempelvis klassråd och matråd. Den informella formen omfattar elevers möjlighet till inflytande gällande både planering och utformning av undervisning och utvecklingssamtal (Cooper, 2019). Cooper citerar vidare skolans och förskolans värdegrund som menar att elever kan ta större plats i samhället när de får vara med och utöva inflytande i formella sammanhang.

Cooper (2019) nämner att fostransuppdraget handlar om att undervisa om olika aspekter om demokrati och mänskliga rättigheter. Detta innebär att läraren behöver ha kompetens om ämnet. Läraren behöver kunna besvara på innehållsliga frågor vad gäller exempelvis demokratiska principer, mänskliga rättigheter och jämlikhet.

Cooper refererar vidare till skolans och förskolans värdegrund som säger att skolors demokratiska uppdrag syftar till att elever ska utveckla demokratisk kompetens och tillvarata deras rättigheter (2019). Den demokratiska kompetensen riktar fokus på att elever ska utveckla bland annat olika förmågor för att sedan kunna hantera demokrati och få en förståelse om att de lever i en social gemenskap. Den demokratiska kompetensen handlar inte enbart om att ha kunskap om demokratiska värden eller system. Det handlar snarare om att undervisningen ska genomföras i demokratiska arbetsformer genom att till exempel träna på metoder om samarbete, hantera konflikter och värden i olika sammanhang.

Begreppet värdegrund är något som upprepas i demokratiuppdraget och som ska genomsyra hela verksamheten, det vill säga, undervisning, aktiviteter och olika möten (Cooper, 2019). Begreppet rymmer till exempel individens frihet och integritet, respekt för människors lika värde och jämställdhet. Värdegrunden är något som skolan och samhället förhåller sig till vilket därför blir viktigt att förmedla till elever. Värdegrundsarbetet ska ske genom att ha upprepade diskussioner med elever kring värden exempelvis alla människors lika värde.

Cooper citerar *Förskolans och skolans värdegrund: Förhållningssätt, verktyg och metoder* som skriver att "Kunskap om demokrati betyder inte bara att undervisa om vad demokrati 'är' utan också att i undervisningen visa vad 'demokrati innebär i praktiken'" (2019, s. 112). Detta sker genom att läraren möjliggör för elever att erfara demokratins principer och processer genom att arbeta utifrån deras erfarenheter och låta de diskutera och pröva sina ställningstaganden. Cooper menar att det inte räcker med att elever får teoretiska kunskaper utan de behöver också arbeta praktiskt vilket ska ske genom att de får reflektera över olika situationer.

3 Teoretiskt perspektiv

Som tidigare nämnts i inledningen av denna studie är pragmatismen ett ofta använt perspektiv när det kommer till studier om utbildning och demokrati (Grahn, 2011).

Så är även fallet i denna studie där pragmatismen och en av dess företrädare, John Dewey kommer att användas för att försöka förstå och besvara studiens syfte. För att kunna göra detta krävs dock en genomgång av Deweys och pragmatismens syn på kunskap, skolan och sedermera demokrati vilken följer nedan.

Dewey (1929/2003) distanserar sig från den dualistiska synen på kunskap som uppdelad mellan människans subjektiva inre och den objektiva yttre världen. Objektivismen och dess syn på kunskap och vår förståelse av världen som oberoende av människans praktiska handlingar och erfarenheter var enligt honom föråldrad. Inte heller subjektivismen och dess utgångspunkt i den individuella upplevelsen av verkligheten gav enligt Dewey en tillräckligt bred bild av kunskap och verkligheten. Quennerstedt (2006, s. 57) skriver att dessa synsätt med ett uppdelande av verkligheten mellan en inre och en yttre värld var enligt Dewey enbart ett resultat av att filosofin valt att röra sig mot en mekanisk världsbild där människan gärna vill se världen som uppdelad i olika motsatser. Enligt Quennerstedts tolkning av Dewey var sådana uppdelningar som exempelvis objektiv/relativ och teori/praktik bara en förenklad bild av verkligheten men inte en nödvändig utgångspunkt i synen på kunskap. Det behöver inte existera någon absolut sanning eller kunskap. Den kunskap som blir viktig är snarare den som växer fram och utvecklas genom erfarenheter av handlingar och som därmed är ett resultat av en ömsesidig interaktion mellan individen och omgivningen (Säljö, 2014).

Utifrån detta synsätt blir relationen och samspelet mellan individen och omgivningen viktig. Detta samspel, med tydlig inspiration från Charles Darwins *Origin of Species* (Wahlström, 2016), kom Dewey att benämna som *transaktioner*. Det innebär att individen och omgivningen ömsesidigt påverkar varandra och att det är genom detta som en förståelse av världen och kunskap uppstår (Quennerstedt, 2006 & Öhman, 2014). Här betonas också betydelsen av den sociala och kulturella miljön som individen befinner sig i. Det är som Grahn (2011, s. 42) beskriver det: ”genom att delta i många transaktioner och sedan skapa ordning och mening bland dessa lär vi oss”. Vi tar med andra ord inte bara till oss information från omvärlden utan vi tolkar och jämför den med våra tidigare erfarenheter. Detta i syfte att kunna göra nya medvetna val utefter våra tidigare samspel med den fysiska miljön och andra människor. Genom detta skapas, enligt Dewey och pragmatismen, vi och vår syn på världen (Quennerstedt, 2006). Detta kan anses sammanfattas i den berömda formuleringen ”learning by doing” (Säljö, 2014).

Utifrån denna syn på kunskap och lärande utgick Dewey från att skolan måste utgå från elevernas tidigare erfarenheter och bygga på dessa för att kunna ge dem sådan kunskap som de har nytta av i livet (Grahn, 2011; Säljö, 2014 & Wahlström, 2016). Säljö (2014) tar sin avstamp från Dewey och skriver att en förutsättning för detta blir att skolan utgör en representation av samhället och inte agerar som en egen separat enhet. Dewey (1916/1999) formulerade att ett samhälle är beroende av att dess värderingar, vanor, ideal och erfarenheter förs vidare mellan generationer genom kommunikation. Här blir skolan en nyckel. Med hänvisning till det tidigare beskrivna transaktionsbegreppet blir det oerhört svårt för eleverna att ingå i ett samhälle, men också för själva samhället att upprätthållas, om skolan inte representerar samhällets sociala och kulturella kontext som eleverna lever och verkar i. Detsamma gäller demokratin. För att eleverna ska kunna fungera i ett demokratiskt samhälle behöver skolan i sig utgöra en demokratisk institution som representerar de värderingar och intressen som samhället vilar på (Säljö, 2014, s. 292). Skolan får därmed inte enbart ett kunskapsutvecklande uppdrag. Mycket av det som eleverna behöver få med sig i

sitt liv förmedlas istället genom de erfarenheter som de får genom den socialisation som skolan också erbjuder (Öhman, 2014, s. 39). Detta sker ofta indirekt och oavsiktligt och benämnde av Dewey som *collateral learning*, men är för den sakens skull nog så viktigt. Som Dewey skrev:

Perhaps the greatest of all pedagogical fallacies is the notion that a person learns only the particular thing he is studying at the time. Collateral learning in the way of formation of enduring attitudes, of likes and dislikes, may be and often is much more important than the spelling lesson or lesson in geography or history that is learned. For these attitudes are fundamentally what count in the future (citerad i Öhman, 2014, s. 40).

Vad ansåg då Dewey att eleverna behöver ha med sig för att kunna fungera i ett demokratiskt samhälle? Detta är något oklart då Dewey inte beskrev hur ett idealt demokratiskt samhälle ser ut. Wahlström (2016, s. 54) utgår från Dewey då hon skriver att ett samhälle ”uppstår utifrån det som människor har gemensamt, och det som människor har gemensamt har skapats i och genom kommunikation”. Utifrån detta är samhällen och därigenom demokratin i ständig förändring. Samhällen består inte av en homogen grupp som har samma värderingar, utan av flera olika grupper av människor (Dewey, 1916/1999, s. 126f). Om kommunikationen mellan dessa grupper är dålig, bidrar det också till att människor har färre gemensamma intressen och därmed fungerar också samhället och demokratin sämre. Samhället och demokratin blir således en produkt av kommunikationen mellan samhällets olika grupper och bör därmed enligt Lundegård (citerad i Grahn, 2011, s. 46) snarare ses som en ”process där målet är det oförutsägbara”. Dewey (1916/1999, s. 128) menade att detta också gör att skolans uppgift blir att eleverna ”fostras till initiativ och anpassningsförmåga”. Wahlström (2016, s. 54) skriver att det enligt Dewey också handlar om att förse eleverna med en gemensam referensram för tolkning av kommunikation som ”bidrar till att människor upplever att de ingår i ett gemensamt socialt sammanhang”.

4 Metod

I detta kapitel beskrivs hur studien genomförts. Kapitlet är indelat i tre avsnitt. Dessa är 4.1 *Metodologi*, 4.2 *Genomförande* och 4.3 *Forskningsetik*.

4.1 Metodologi

Håkansson (2021) och Denscombe (2018) skriver att kvalitativ forskning riktar sig till ett insamlande av ord snarare än siffror. Denna typ av forskning lämpar sig bra att använda sig utav när forskaren vill gå på djupet inom ett relativt avgränsat område och inte är i behov av att dra generaliserande slutsatser av materialet. Antalet studerade objekt, vare sig det är personer, texter eller bilder, är ofta relativt få för att forskaren detaljerat ska kunna beskriva varje enskilt fall (Denscombe, 2018). Denscombe skriver även att ett litet antal studerade objekt är positivt då det möjliggör för forskaren att lära känna sitt material och på så sätt kunna genomföra sin analys. Kvalitativ forskning är även användbart då forskningen riktar sig till mer abstrakta områden som är svåra att mäta statistiskt. Utifrån detta har denna studie valt en kvalitativ ansats då den syftar till att samla in några lärares didaktiska resonemang kring hur de fostrar eleverna till demokratiska medborgare i SO-undervisningen.

Datainsamlingsmetoden som valts för studien är intervjuer vilket är en vanlig datainsamlingsmetod att använda sig utav i kvalitativa studier (Denscombe, 2018 &

Håkansson, 2021). Denscombe skriver att intervjuer lämpligen används vid studier av mer komplexa och abstrakta fenomen som grundar sig i personers åsikter, tolkningar, resonemang etcetera. Detta gör det till en passande datainsamlingsmetod för denna studie. Mer specifikt kommer *semistrukturerade intervjuer* att användas i studien då det ger utrymme för både färdigformulerade- och spontana följdfrågor att ställas till informanterna. På så sätt kan varje enskild intervju anpassas efter informantens svar och därmed öka chansen att få ut så mycket information som möjligt från informanterna (Denscombe, 2018).

4.2 Genomförande

I detta avsnitt redogörs hur studien har genomförts i fyra underavsnitt, *4.2.1 Urval*, *4.2.2 Datainsamling*, *4.2.3 Databearbetning* och *4.2.4 Tolkning av empiri*.

4.2.1 Urval

Denscombe (2018) skriver att det är viktigt att tänka igenom vilka personer som används i studien. Detta för att identifiera personer som kan ge träffsäker information för den aktuella studien. Till denna studie har fyra informanter valts ut som arbetar i olika kommuner. Informanterna kommer från studenternas övningsskolor, således har ett bekvämlighetsurval gjorts då studenterna har en tidigare relation till informanterna från tidigare genomförd praktik. Fördelen med detta är att det sparar tid och skulle kunna göra att informanterna känner sig mer bekväma att bli intervjuade. Eftersom studien syftar till att undersöka hur lärare resonerar anses inte urvalet ha någon större effekt i studiens trovärdighet.

De kriterier som använts för att välja ut informanterna är att de ska undervisa i SO i olika årskurser från förskoleklass upp till årskurs tre och ha olika lång yrkeserfarenhet, för att ge ett så brett underlag som möjligt för studien. Dessa kriterier anses var viktiga då studien syftar till att undersöka f-3 lärares resonering kring demokratiundervisningen i SO. I tabell 1 redovisas informanternas olika yrkeserfarenhet, utbildning och aktuell undervisningsårskurs.

Tabell 1

Informant	Yrkeslivserfarenhet	Utbildning	Aktuell årskurs
I1	29 år	Lärare i svenska, engelska och samhällsorienterande ämnen åk 1–7	Årskurs 1
I2	20 år	Lärare i matematik och naturkunskap 1–7	Årskurs 2
I3	10 år	Lärare F-3	Årskurs 3
I4	9 år	Lärare F-6	Förskoleklass

4.2.2 Datainsamling

Till de semistrukturerade intervjuerna skapades en intervjuguide (se Bilaga 2) som innehöll öppna frågor i syfte att få rikligt med information från informanterna. När öppna frågor ställs till informanterna ges de utrymme att reflektera och resonera utifrån frågorna som ställts om ämnet (Denscombe, 2018). Intervjuguiden utgjorde sedan grunden för intervjun men anpassades och fylldes på med följdfrågor utefter informanternas svar. Med hjälp av intervjuguiden blev det lättare att dels hålla sig till ämnet, dels undvika att relevant information uteblev. Intervjuerna tog mellan 40–60 minuter vardera och genomfördes via chattverktyget Zoom. Detta i syfte att genomföra intervjuerna effektivt på grund av de pressade tidscheman som både studenterna och informanterna hade. Intervjuerna spelades in för att underlätta bearbetningen av materialet då de i efterhand omvandlades till textform genom transkribering.

4.2.3 Databearbetning

Till denna studie har en tematisk analys genomförts som innebär att skapa teman utifrån intervjumaterialet. Detta är en arbetsmetod som kan tillämpas i en kvalitativ ansats enligt Bryman (2018). Bearbetningen började med att de inspelade intervjuerna lyssnades igenom och transkriberades för att kunna analysera informationen som angetts. I syfte att bekanta sig med materialet har transkriberingen studerats upprepade gånger för att kunna utläsa och förstå det informanterna berättat under intervjun, vilket Håkansson (2021) nämner vara en effektiv metod. Efter att ha bekantats med materialet genomfördes en så kallad *öppen kodning* (Denscombe, 2018, s. 160) då vad informanterna sa sammanfattades i korta kommentarer vid sidan om den transkriberade texten för att enklare kunna orientera sig i rådata och finna gemensamma utsagor. Kommentarer lästes sedan igenom upprepade gånger för att ytterligare bekanta sig med materialet. Kommentarer försågs sedan med nya koder som sammanställdes i ett dokument. Detta för att göra det möjligt att finna ytterligare likheter mellan koderna och därmed identifiera de viktigaste ämnena från informanterna. Denna fas benämns av Denscombe (2018, s. 161) som *axiell kodning* och ämnar att just finna nyckelkomponenterna i rådata. I denna fas försågs även informanternas uttalanden med en varsin färg som markerades på koderna för att enklare kunna urskilja vilken kod som hör till vilken informant samt för att kunna markera att samma kod återkom i flera av intervjuerna. Vid denna fas av bearbetningen visade det sig att de teman som framkom skapade kategorier som liknade forskningsfrågorna för studien. Syftet med den tematiska analysen var dock inte att medvetet söka svar på forskningsfrågorna utan det blev naturligt när teman och kategorier sammanställdes. Detta kan bero på att de frågor som ställdes under intervjuerna var utformade för att kunna förse oss med information som skulle kunna besvara forskningsfrågorna. Således har ingen tolkning av data genomförts och vi har heller inte enbart plockat ut det som besvarade forskningsfrågorna bäst.

De viktigaste komponenterna från rådata kopplades sedan till respektive kategori och beskrivs i studiens resultatkapitel.

- Utsaga: ”Jag tror att det är liksom hela grunden till skolan, men också det här med värdegrund. Det är inte så att nu har vi 1, 2 temaveckor om värdegrund och sen är vi klara utan det är något som pågår hela tiden. För både värdegrund och demokrati är ju 2 lite diffusa saker för barnen, men

jättejätteviktiga” (I2) Initial kod: demokrati och värdegrund ska genomsyra undervisningen. Temakod: Värdegrund. Kategori: Lärares resonemang kring syftet med demokratiundervisningen.

- Utsaga: ”jag tycker att det är viktigt att man ska ha med sig i ryggmärken, liksom att vi är olika vi personer och vi kan inte tycka om alla. Vi kan inte hålla med alla personer om det de tycker, men vi ska respektera varandra” (I4) Initial kod: eleverna ska lära sig att respektera varandras olikheter. Temakod: Åsiktsfrihet. Kategori: Lärares resonemang kring valet av innehåll i demokratiundervisningen.
- Utsaga: ”Nej, jag tror att nyckeln till demokrati, det tror jag är mycket att prata, prata, prata, prata, prata, prata” (I2) Initial kod: Kommunikation är viktigt i demokratiundervisningen. Temakod: Kommunikation. Kategori: Lärares resonemang kring vilka metoder de använder i demokratiundervisningen.
- Utsaga: ”Ja det är lite om religion ämnet det kan bli lite tjafs och sånt för att de tycker olika” (I3). Initial kod: elever har svårt att acceptera olika åsikter om religion. Temakod: Åsiktsfrihet. Kategori: Lärares resonemang kring möjligheter och utmaningar i demokratiundervisningen.

De valda citaten har inte ändrat sin innebörd utan endast justerats för att underlätta läsarens förståelse.

4.3 Forskningsetik

Informanterna har i förväg informerats om att anonymitetsprincipen kommer tas till ställning genom att deras personuppgifter anonymiserats i dokumentet. På så sätt har forskningsetiska tillämpningar gjorts vid genomförandet av intervjuerna. Materialet som samlas in kommer enbart att bearbetas av oss studenter. Deltagande personer kommer att avidentifieras i det skriftliga arbetet. Efter godkänt resultat kommer materialet från intervjuerna att raderas i enlighet med de forskningsetiska principerna. Detta är något som Vetenskapsrådet (2017, s. 41) redogör vara en etisk förutsättning när en studie görs.

Håkansson (2021) nämner två grundregler inom forskningsetiken som är *samtlyckesregeln* och *informationsregeln*. Dessa två grundregler är viktiga i en kvalitativ studie då den syftar till informanternas rättigheter att veta hur informationen kommer att både presenteras, hanteras och slutligen vad studien har för avsikter. Informanternas deltagande i undersökningen är frivilligt vilket menas med att de när som helst har rätt att avbryta sitt deltagande. De kan utan en motivering avbryta sitt deltagande utan några negativa konsekvenser.

5 Resultat

I detta kapitel kommer informationen som kom fram under intervjuerna att redovisas under respektive kategori. Det är enbart informanternas svar som kommer att redovisas och informationen har således inte tolkats på något annat sätt än att utsagor har knutits till

respektive kategori. Rubrikerna är: *5.1 Lärares resonemang kring syftet med demokratiundervisningen, 5.2 Lärares resonemang kring valet av innehåll i demokratiundervisningen, 5.3 Lärares resonemang kring metoder de använder i demokratiundervisningen och 5.4 Lärares resonemang kring möjligheter och utmaningar i demokratiundervisningen.*

5.1 Lärares resonemang kring syftet med demokratiundervisningen

Samtliga informanter menade att demokratiuppdraget ingår i skolans värdegrundsuppdrag. Att utbilda eleverna till framtida demokratiska medborgare blir således en fråga om att möjliggöra för eleverna att ta till sig de värderingar som skolan enligt läroplanen ska förmedla.

... så jag tror att vi lägger nog mycket mer fokus på det allmänna. Alltså hela perspektivet värdegrund än kanske just demokrati. (I4)

I och med detta menade informanterna att demokrati sällan undervisas under enskilda lektioner utan att det, likt värdegrunden, ska genomsyra hela skolverksamheten.

Jag tror att det är liksom hela grunden till skolan, men också det här med värdegrund. Det är inte så att nu har vi 1, 2 temaveckor om värdegrund och sen är vi klara utan det är något som pågår hela tiden. För både värdegrund och demokrati är ju 2 lite diffusa saker för barnen, men jättejätteviktiga. (I2)

Ett annat stort syfte med demokratiundervisning var att eleverna ska få möjlighet att ha inflytande över sin egen utbildning. Det beskrevs som en grund för demokratin att våga göra sin röst hörd och att man får chansen att bestämma över sin egen situation, i elevernas fall sin utbildning.

Jag tycker det är bra när eleverna får påverka. Då kan jag samla in mycket mer intressen och idéer från barnen. Deras delaktighet är viktig för mina lektioner. Att man kan utforma sina lektioner efter deras delaktighet. (I3).

Sen har det ju blivit mycket mer prat med åren kring elevers inflytande och att de ska känna till och se sitt eget lärande och att det handlar mycket om de bitarna att de själva ska känna att de påverkar sitt lärande och sin undervisning. (I4).

En annan del i syftet att göra eleverna mer delaktiga i demokratiundervisningen var att lära de att kommunicera med varandra på ett bra sätt. De behöver, enligt informanterna kunna uttrycka sina egna- och ta in andras åsikter. Att kunna acceptera varandra för vilka man är beskrevs som en förutsättning för att eleverna ska kunna fungera i ett framtida demokratiskt samhälle. Det handlade också om att göra eleverna medvetna om att deras röst räknas och att de måste använda den för att vi ska kunna uppnå en demokrati i samhället.

Vi har ett ansvar att få dem och lära sig att vi ska leva här tillsammans och då måste vi respektera varandra och försöka komma överens, även om vi tycker olika. För man kommer möta människor som tycker olika och då måste man veta hur man ska hantera det (I4).

Nej, jag tror att nyckeln till demokrati, det tror jag är mycket att prata, prata, prata, prata, prata, prata. (I2)

Det är jätte viktigt att få elever att kunna lyssna på varandra. Att våga säga vad man tycker och tänker men lyssna på varandra och att de inte blir rätt och fel, dum och snäll. Man har rätt att ha olika åsikter, men man har inte rätt att bli arg och säga dumma saker till varandra om man inte tycker lika. Det tänker jag är ett sätt att forma dem till demokrati. Man måste kunna

argumentera, säga vad man tycker och tänker, men man har inte rätt att vara elak på någon annans bekostnad. Alla har rätt till sina tankar. (I1).

Slutligen nämndes det att syftet med demokratiundervisningen är att lära eleverna vad demokrati innebär i ett samhällsperspektiv. Detta innefattade återigen att eleverna får med sig att i en demokrati så har alla rätt att vara med och bestämma, men att det för den sakens skull inte innebär att det alltid blir som man själv vill då majoritetsprincipen råder.

Det viktigaste är att man inte får vara arg eller sur om mitt förslag inte vinner för det är samma sak som stort i Sverige som vi röstar så måste jag finna mig i att nu vann det här partiet och då kan inte jag göra på ett helt annat sätt för att vi har ju röstat och det var flera än mig som tyckte ett och annat. Då får jag rätta mig efter det och då tänker jag att det är viktigt att barn får lära sig se att vi är 19 och det var 12 som röstade såhär då kan ju inte de andra då vara sura för att de inte fick sitt utan så fungerar det inte. Alla får vara med och önska men det är inte säkert att de blir det. (I1).

5.2 Lärares resonemang kring valet av innehåll i demokratiundervisningen

I värdegrundsarbetet, som demokratiundervisningen ingår i, är det viktigt enligt informanterna att lära eleverna att alla människor är lika mycket värda.

Och att lära de här barnen, att alla människor är lika mycket värda. Det är också en väldigt stor del av demokratin att alla har rätt att få säga sitt. Så det är liksom hela den pelaren som skolan vilar på. (I2).

Särskilt jämställdheten mellan flickor och pojkar poängterades som något som eleverna behöver förstå enligt informanterna. Detta kan anses vara självklart men informanterna menade att eleverna ibland kommer från hem med en annan kultur och en mer traditionell syn på jämställdhet som inte alltid stämmer överens med den som skolan ska förmedla.

Sen tänker jag på en viktig sak hos oss, för i en demokrati är ju alla lika mycket värda och alla får ju vara med och tycka och tänka, men det jag har märkt här på den här skolan är att det görs en stor skillnad på tjejer och killar. Det är som att backa 50 år när det kommer till jämställdheten. Det är väldigt svårt när det kommer till flickor och pojkar och jag tror att det har att göra med en kulturell skillnad. Det gör ju att det är väldigt viktigt att prata om att flickor kan ju också göra mycket och pojkar och flickor kan visst göra samma saker. Pojkar får göra allt som flickor gör och flickor får göra allt som pojkar gör. Det tänker jag också hänger ihop med demokrati. (I1)

Att alla är lika mycket värda hänger ihop med den tidigare nämnda åsiktsfriheten där informanterna menade att det är viktigt att eleverna också förstår att det är inte är något konstigt att man har olika åsikter. Det behöver inte alltid finnas något rätt eller fel utan ibland handlar det endast om en skillnad i åsikter. Viktigt blir då enligt informanterna att förmedla att eleverna ska respektera varandra, trots varandras olikheter och olika åsikter.

Viktigt att man ska ha med sig i ryggmärgen, liksom att vi är olika vi personer och vi kan inte tycka om alla. Vi kan inte hålla med alla personer om det de tycker, men vi ska respektera varandra. (I4).

Ett led i att lära sig att respektera varandras olikheter är också att eleverna måste lära sig att uttrycka sig och våga göra sin röst hörd. Detta gäller dock inte enbart eleverna utan de bör också bli uppmärksammade på sina egna rättigheter och att även vuxna ska lyssna på dem.

Vi måste ju ge dem kunskaper och resurser för att de sen ska veta hur de ska ta sig fram. Att man får göra sin röst hörd. (I1)

...att de ska veta att vuxna ska lyssna på barn, det är kanske inte alltid så självklart i vissa familjer. Men i skolan ska de få lära sig att din röst är också viktig. Vi lyssnar på dig. (I4).

Det tycker jag också är ett jätteviktigt uppdrag som vi lärare har att lära elever och barn att liksom deras röst också, för det är ju en del av barnkonventionen att vuxna måste lyssna på barnen. Att deras röst har också rätt att höras. (I2).

I enlighet med att lära sig respektera varandra och andras åsikter behöver eleverna även lära sig att samarbeta mot ett gemensamt mål. Det handlar enligt informanterna om att skapa en vi-känsla hos eleverna där de tillsammans åstadkommer något gemensamt. Något som eleverna sedan kommer ha nytta av i samhället där samarbete mellan samhällets olika grupper är en nyckel för att det ska fungera.

Vi jobbar på det, vad är demokrati, vi bestämmer tillsammans. Att de inte betyder att man bara ska köpa saker utan det handlar om hur vi är med varandra och vad vi kan göra tillsammans. (I1)

Tänk när vi gör det här, då kommer vi tillsammans kunna göra det här och tänk vad bra det är när vi tillsammans kan välja att göra det här och en massa roliga saker. (I1)

Sist men inte minst menade en av informanterna att det i dagens samhälle är viktigt att eleverna lär sig vad som är kunskap och vad som är åsikter. Detta eftersom de dagligen överöses med information från olika källor som de måste kunna hantera och tolka på rätt sätt. Det blir därmed viktigt att lära eleverna hur man tar till sig information och hur man kan tänka källkritiskt för att få reda på vilken information som går att lita på.

Det viktigaste för att man ska bli en demokratisk medborgare är ju att man har kunskap så att man kan göra val som är grundade på kunskap och att man kan ta till sig den kunskapen eller all den informationen som finns, att man kan ta med och ta in den, sålla den på ett kritiskt sätt och sen bestämma sig för vart står jag? (I2)

5.3 Lärares resonemang kring vilka metoder de använder i demokratiundervisningen

Ett viktigt redskap i demokratiundervisningen blir enligt samtliga informanter att ge utrymme för kommunikation, både med och till eleverna men också mellan eleverna. Informanterna nämnde att de erbjuder eleverna flera tillfällen under skoldagen där de får chansen att sätta ord på sina upplevelser och känslor och att de inte är rädda för att låta det ta tid från det egentliga undervisningsinnehållet.

Jag skulle säga att vi alla på lågstadiet är ju väldigt måna om att ha den här liksom samtalskulturen i klassrummet, att man sitter liksom oftast i en ring eller att jag menar att vi lägger mycket tid på att samtala med varandra och att det behöver ta mycket tid med våra elever för oavsett vad de har för språklig bakgrund så har de flesta barnen ett stort behov av att sätta ord på saker. De behöver sätta ord på sina tankar och sina känslor och det som händer runt omkring oss... (I4)

Även en god kommunikation mellan kollegorna på skolan nämndes som en viktig metod för en lyckad demokratiundervisning då detta möjliggör en samsyn och ett gemensamt förhållningssätt från de vuxna till eleverna. Kommunikation kollegor emellan är även viktigt enligt informanterna för att kunna utvärdera och utveckla sin demokratiundervisning.

Vi jobbar ju liksom i arbetslag och samarbetar väldigt mycket och barnen går emellan klasser så det är ju ett levande samtal. Hela förskoleklassgruppen och mina elever har likasinnade

förhållningssätt och regler på hur vi bemöter eleverna för att de ska veta att det spelar ingen roll vilken vuxen som säger till mig vi har alla samma grundtankar kring hur saker ska vara. (I4).

En informant nämnde även att det är viktigt att lärarna föregår med gott exempel och också följer de värderingar och de regler som är uppsatta på skolan. Ett enkelt exempel som togs upp är tuggandet av tuggummi på skolan vilket är förbjudet.

När barnen inte får göra det blir det ju jättefel om jag gör det. (I4).

Utöver mycket utrymme för diskussioner nämnde även informanterna att det är viktigt att ta vara på elevernas intresse i utformandet av undervisningen. Detta för att göra de mer delaktiga och öka deras inflytande över undervisningen.

Vi diskuterade faktiskt detta på de konferenser som varit och vi tycker oftast att vi ska vara mera engagerade och samla in deras (elevernas) idéer och intressen. Då kan jag sedan utanför dem, fixa en färdig plan. Att den gruppen hade det intresset, hur kan vi använda det och göra en lektion så att de blir mer delaktiga. (I3).

Alltså har det varit en skjutning i närheten eller Donald Trump blev vald till president eller något sånt där. Då har vi liksom pratat om det så länge som barnen behöver för att jag ser ändå att det är också undervisning. Även om det står matte på schemat och vi sitter och pratar om valet i USA så är det fortfarande undervisning, det blev bara inte det man hade planerat för. (I4)

Informanterna beskriver att elevernas erfarenheter och bakgrund även används i diskussionen om demokrati då många elever har föräldrar med en utländsk bakgrund och som varit tvungna att fly till Sverige. På så sätt menade en av informanterna att de lägger undervisningen på elevernas nivå vilket är viktigt för att de ska kunna förstå.

Det blir en jättebra lektion och diskussion om vad är demokrati och varför får man säga saker i Sverige men inte fick säga det i ditt land. Vad beror det på. Hur kan vi ha det så här. Varför kan man inte ha det på det där sättet. Det blir frågor om demokrati och dem blir viktiga på riktigt... (I1)

Att ge eleverna utrymme att vara med och bestämma i undervisningen utifrån deras mognadsnivå är också, som tidigare nämnts, något som samtliga informanter ansåg vara viktigt. Detta kan ske på olika sätt där ett av dem är att informanterna låter eleverna välja hur de vill arbeta med ett visst ämnesinnehåll.

Ta matte till exempel, hur kan de bli påverkade? På vilket kan de lära sig? Vill de lära sig problemlösning, hur ska de lära sig det? Är det genom att utforska i grupp eller vill de lösa problem enskilt. Då får man ställa många frågor innan och samla tankar från eleverna. (I3)

Just arbetet i grupp är även något som nämndes som ett arbetssätt för att stärka elevernas samarbetsförmåga. Här talade framför allt en av informanterna om ett *kooperativt lärande* där eleverna lär sig om ett undervisningsinnehåll tillsammans och i processen tar hjälp av varandra.

Nu måste jag gå tillbaka för vi jobbade på min förra skola med kooperativt lärande. Vi läste den boken och den handlar mycket om att man ska arbeta med papper och dokument som man visar eleverna innan de ska sätta igång. Hur är ert arbete om demokrati utformat? Och det påverkar jättemycket, det är en ny form som består av tre frågor, det är viktigt att man lyssnar in, det är viktigt att man låter andra vara med och att man i slutet tackar för arbetet. Och det ger mycket mer respekt och mycket mer värdegrund när man jobbar med demokrati. (I3).

Ett annat sätt att få eleverna att vara med och bestämma över delar av sin undervisning och som dessutom ger eleverna tillfällen att arbeta tillsammans mot ett gemensamt mål är en så kallad *arbetsrobana* som flera av informanterna beskrev att de använde. Det går ut på att eleverna får en markering för varje väl genomförd lektion som i slutändan kan leda till

klassgemensamma belöningar som eleverna får vara med och bestämma över hur de ska se ut.

... vi brukar ha en stjärnbana när det är bra lektioner och sen när den är full så får klassen själv vara med och bestämma vad ska vi göra, hur ska vi göra, belöning för att vi har jobbat så bra. Dels för att jag vill uppnå att det ska vara arbetsro i klassrummet och dels så tänker jag när man gör roliga saker tillsammans så bondar man ihop gruppen litegrann och då är det lättare för gruppen att fungera om man känner att man stressar ihop sig, relationsbyggande. (I1).

Eller om jag tycker att de har jobbat bra på arbetspassen och vi har hunnit färdigt, att de får vara med och välja vad kan vi göra i stället som en belöning? Att de liksom får vara med och påverka på sådana aktiviteter. (I4).

Som ett sista steg för att låta eleverna vara med och ha inflytande över sin situation i skolan berättade informanterna att de använde sig av elev- och klassråd. Där får eleverna chansen att lämna förslag på förbättringar som kan göras på skolan eller i klassen. Dessutom blir det en chans för eleverna att lära sig om demokratiska processer vilket, som tidigare nämnts, är något som demokratiundervisningen ska ge eleverna kunskaper om.

Och vi har ju elevråd och klassråd varje vecka, inte elevråd. Elevrådet har vi en gång i månaden men klassråd har vi varje vecka. Så det är ju också en demokratisk form för eleverna där de får säga och komma med förslag till skolan eller om skolan och om klass. Det kan vara allt från klassen i sig att de kommer med 1 önskemål, eller det kan vara att de vill ha någon förändring på skolgården eller så. (I2).

Vid riksdagsval berättade vissa av informanterna att de brukar låta eleverna anordna egna val med debatter, partier och röstningar som ett steg i att lära eleverna om demokratiska processer och demokrati som styrelseskick.

Då får ju eleverna kanske göra egna val och egna partier och ställa frågor. Jag vet när jag har haft teorier för så har de gått till ettorna och haft en valkampanj och förklarat vad de vill, de har fått öva lite tal innan, och sedan låtit ettorna rösta. Och då har man ju gått igenom hur det går till när man röstar, att man använder röstlappar och får gå bakom ett skynke och sen räknar man rösterna för att se vilket parti som vann. (I1)

5.4 Lärares resonemang kring möjligheter och utmaningar i demokratiundervisningen

Vid intervjuerna med informanterna framkom i första hand två möjligheter i arbetet med att fostra elever till att bli demokratiska medborgare. Den första handlade om att en lyckad demokratiundervisning som lyckas förmedla de värderingar till eleverna som behövs för att fungera i ett demokratiskt samhälle, också underlättar för resten av undervisningen. Informanterna nämnde att elever som lärt sig respektera varandras olikheter och åsikter har enklare för att lösa konflikter som uppstår vilket underlättar mycket för deras vardag i skolan.

Om jag lyckas få elever som fungerar bra demokratiskt då får jag ju inte så många konflikter och blir det konflikter så vet de om hur de ska lösa, och då kan ju mer tid ägnas åt undervisning än åt reda ut bråk. (I1)

En annan informant var inne på samma sak när hen nämnde att det skapas en trygghet i gruppen när eleverna accepterar varandra för vilka de är och när alla vågar ta plats och uttrycka sig i klassrummet. Något som kan vara väldigt värdefullt och tacksamt för eleverna som kommer in som nya i klassen, vilket kan ske ganska ofta på vissa skolor.

Klassen har ju känt varandra sedan förskoleklass och när det kom in någon annan och man kanske tänkte att de skulle kunna retas ja, vissa kunde göra de, men andra visade inget intresse

på att hänga på och retas och då är det inte så roligt eller för att resten av gruppen är så trygga i varandra och vana vid att man väntar. När han stammade satt de och väntade för att han kommer komma fram till det han vill säga. Så det gör ju också att det blir lättare att ta emot nya elever som liksom anpassar sig efter det vi redan har lagt grunden för. (I4).

Jag ser ju också att barnen får ett mycket bättre liv när de inte behöver hamna i så stora konflikter, när de törs säga vad de tycker, när de törs fråga om hjälp och inte behöver vara rädda att någon ska skratta åt dem. De får ju ett tryggare liv också och kan lära sig fler saker när de känner sig väl tillfreds i klassen. (I1).

Den stora möjligheten med demokratiuppdraget blir dock självklart att eleverna genom demokratiundervisningen blir förberedda på livet i ett framtida demokratiskt samhälle. Eleverna behöver få med sig vissa delar från demokratiundervisningen för att kunna fungera och verka i det svenska samhället när de själva blir vuxna. Det handlar bland annat, enligt informanterna, om att de ska lära sig hur ett politiskt val går till och av vikten att använda sin röst.

Men sen tänker jag att om man lyckas med de som är lite äldre när det är val, eller man kan ju prata om val ändå men det känns bättre att prata om det när det är just val, då har man ju också fått en inblick i hur det funkar sen när man blir äldre. (I1)

Sen att det är också viktigt att när man jobbar med äldre barn och ungdomar att de måste förstå hur viktigt det är att de använder sin röst. Sin demokratiska röst i samhällsdebatten. (I2).

Det handlar dock ännu mer om att eleverna ska få med sig tidigare nämnda värderingar och förmågor. Detta för att kunna ta till sig information och därmed kunna skaffa sig en egen uppfattning om olika saker. De ska även kunna acceptera och leva tillsammans med andra människor oavsett deras olikheter och differentierade åsikter.

Att liksom lära dem att kritiskt granska det de hör och ser i alla kanaler och att liksom forma sin egen uppfattning om saker. Det är det största ansvaret vi har tycker jag för att forma demokratiska medborgare, men också att man pratar mycket om det här med värdegrunden. För tyvärr så är det ju så nu i Sverige att vi har många tankar som inte är demokratiska. Och att lära de här barnen, att alla människor är lika mycket värda. Det är också en väldigt stor del av demokratin att alla har rätt att få säga sitt. Alla är lika mycket värda. Så det är liksom hela den pelaren som skolan vilar på. Så det jobbar vi mycket med. (I2).

De ser på saker på olika sätt och då tror jag att det blir ännu viktigare att prata om de värdegrunder som skolan och Sverige som samhälle står för. Att de liksom ska vara medvetna om att man får tycka olika. Man får tänka olika, man får vara olika, men vi ska lyssna på varandra och respektera varandra ändå. Så det är väl det som jag tycker är det viktigaste. (I4)

Det finns dock även utmaningar med demokratiundervisningen. En indirekt sådan är att flera av informanterna nämnde att de inte fått så mycket med sig från sin lärarutbildning när det kommer till demokratiundervisning och hur den ska gå till.

Nej, jag har inga direkta minnen. Det har inte fastnat i huvudet. Jag säger nej. (I1).

Nej, vi pratade inte så mycket om det, vad jag kunde minnas. Jag läste en kurs för vi hade så här några poäng som var valbara så då valde jag att läsa en termin i SO. Och då vet jag att vi pratade om demokrati, men kanske inte så mycket om hur man ska undervisa i det. (I2).

En annan mer konkret utmaning som samtliga informanter nämnde är hur eleverna ska bli mer delaktiga och få ett större inflytande över sin egen undervisning. Informanterna hänvisade framför allt till elevernas unga ålder och att detta utgör en utmaning eftersom eleverna inte är så mogna än för att kunna bestämma.

Ju yngre barnen är, desto färre beslut är de med att ta och kanske inte så stora beslut. Är man på mellan-högstadiet kan man styra mycket mer över sin egen undervisning och på vilket sätt man

ska göra arbeten, jobba, vilket sätt man ska presentera sina arbeten. På lågstadiet blir de här besluten mycket mindre och inte lika omfattande. (I1)

Det tycker jag är en stor utmaning för att jag tycker ofta när man försöker jobba med det så ger man upp lite eftersom jag upplever att barnen inte är mogna för det. Jag har inte hittat något sätt att göra för att det ska bli levande och för att de ska förstå. Jag har nog gett upp lite när jag möter på motstånd så det tror jag nog att vi kanske skulle bli bättre på. (I4).

Elevernas unga ålder gör också att de inte alltid förstår att de får vara med och bestämma i klassrummet menade informanterna. De förstår heller inte hur stort inflytande de kan ha över sin undervisning och kan därför komma med förslag som inte är rimliga att genomföras.

Till undervisningen blir det ju svårt och det är svårt för barn att förstå vad demokrati är. Man gör ju oftast undersökningar och elevenkäter där eleverna ska svara på om de får vara med och bestämma, om de får vara med att tycka och tänka. Det förstår inte barn, de vet inte. (I1).

Då har vi pratat också om att vi kanske vill att vi ska smacka upp ett jumpyard på skolgården, men det kommer inte gå. Även om vi skriver det 100 gånger så kommer det alltså. Vad är realistiskt? Vi har fått tänka till lite där. Så att de inte ska bli besvikna. (I2)

Andra konkreta utmaningar som informanterna nämnde var att de värderingar som eleverna får med sig hemifrån ibland går starkt emot dem som försöker förmedlas från skolan genom demokratiundervisningen. Informanterna nämnde att många elever uppfostras med andra kulturer som har en annan syn på framför allt jämställdhet och alla människors lika värde.

Ja, men det är nog det att det är så många olika kulturella bakgrunder där skolans syn på värdegrund och demokrati kanske krockar lite med det som barnen blir uppfostrade med hemifrån. När de väl är i skolan så ifrågasätter de ju liksom väldigt sällan det vi gör men att i vissa sammanhang så kan det nog vara lite mer svårt därför att vissa barn har ju kanske som jag skulle tycka en gammalmodig syn på människors lika värde. (I4).

Denna, ibland stora kulturella skillnad gör även att det uppstår utmaningar vid undervisning av vissa ämnen där religion är det tydligaste exemplet. Där beskrev informanterna det som svårt att få eleverna att agera demokratiskt och acceptera att man kan ha olika åsikter och tro på olika saker.

Ja det är lite om religion ämnet det kan bli lite tjafs och sånt för att de tycker olika. (I3).

Jag måste prata jättemycket med mina elever, speciellt när det handlar om kanske religion. Att, vi är inte alla lika och vi tycker även om vi delar samma religion så gör vi inte på lika sätt och vi tänker olika. Så det känner jag nog ändå att vi som jobbar med barn, vi har ett ansvar att få dem och lära sig att vi ska leva här tillsammans och då måste vi respektera varandra och försöka komma överens, även om vi tycker olika. (I4).

Även att arbeta med kollegor som uppvisar odemokratiska värderingar nämndes av en informant som en utmaning då det är viktigt att det råder en samsyn inom lärarkollegiet för att kunna uppnå en god demokratiundervisning.

Ja det skulle jag se som en utmaning eller en kollega som inte har demokratiska tankar för det har jag pratat jättemycket om. Under handledarutbildningen pratar vi jättemycket om, hur man kan jobba som lärare och ha odemokratiska tankar. Alltså att sympatisera med ett odemokratiskt parti, det diskuterade vi jättemycket om för jag anser att man inte kan jobba som lärare och sympatisera med ett odemokratiskt parti, för då går jag emot hela läraruppdraget.

6 Analys och diskussion

Kapitlet innehåller en analys av resultatet och har tolkats med hjälp av det teoretiska perspektivet som beskrivits i kapitel 3. Resultatet jämförs även med den tidigare forskningen och styrdokumentet som beskrivs i kapitel 2. Kapitlet avslutas med en sammanfattande slutsats, metoddiskussion och slutligen en redogörelse av studiens tillförlitlighet och trovärdighet.

Resultatet visar tydligt att samtliga informanter anser att demokrati ingår i skolans värdegrundsuppdrag och att det därmed inte i huvudsak ska undervisas under enskilda lektionstillfällen. Demokrati ska i stället genomsyra hela skolans verksamhet och vara ständigt närvarande i allt man gör. Detta stämmer mycket väl överens med både den aktuella läroplanen men också den tidigare forskning som beskrivits i *Kapitel 2* av denna studie. Både Perssons (2010) samt Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyrs (2017) studier visar liknande resultat av hur lärare betonar demokratiundervisningen som ett ständigt pågående arbete. Detta stämmer också överens med hur Skolinspektionen (2012) och RFCDC (Barret, 2020) anser att skolans demokratiuppdrag ska kunna uppnås. Sett till Deweys syn på skolan och demokrati är detta också den rätta vägen att vandra. Som tidigare nämnts menade Dewey att eleverna endast kan lära sig att leva i ett demokratiskt samhälle om skolan i sig utgör en representation av ett sådant (Grahn, 2011; Säljö, 2014 & Wahlström, 2016). Detta visar resultatet att informanterna anser att de gör genom att värna om elevernas delaktighet och försöka få de att bli mer involverade i sin skolsituation. Informanterna möjliggör därmed för eleverna att delta i transaktioner med den sociala och kulturella miljö som skolan utgör. Endast då kan eleverna ta till sig och använda de demokratiska värderingar som ska förmedlas enligt Dewey.

Transaktionsbegreppet innebär också som tidigare nämnts att individer lär sig av sina tidigare erfarenheter av interaktionen med omgivningen. Att således utgå från elevernas erfarenheter och bygga vidare på dem i demokratiundervisningen blir naturligt enligt Deweys syn på utbildning (Quennerstedt, 2006 & Öhman, 2014). Detta visar resultatet att informanterna gör, bland annat när en av dem nämner att hen utgår från elevernas mångkulturella bakgrund för att diskutera demokrati och rättigheter i Sverige och andra länder. På detta sätt anpassas diskussionen om demokrati till en nivå som eleverna kan förstå och ta till sig. Informanten kan genom detta sätt anses ge eleverna kunskap som de kan använda sig utav i framtiden, vilket är en av grundtankarna för Dewey och pragmatismen. Även läroplanens mål om att undervisningen ska anpassas efter elevernas individuella behov och erfarenheter uppfylls (Skolverket, 2022).

Att anpassa undervisningen efter den aktuella elevgruppen och utgå från deras individuella intressen blir också viktigt för att kunna öka elevernas delaktighet i utbildningen. Samtliga källor som använts i bakgrundskapitlet i denna studie menar att elevernas möjlighet till delaktighet i undervisningens utformning blir en nyckel för skolans demokratiuppdrag. Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyr (2017) och Persson (2010) menar att eleverna blir delaktiga när undervisningen anpassas efter deras individuella förutsättningar och behov samt när deras idéer tas till vara på och används i undervisningen. Detta går även att utläsa i resultatet där informanterna menar att det riktats stort fokus på att eleverna ska bli mer delaktiga i undervisningen på senare år. De beskriver även att de försöker involvera eleverna så mycket som möjligt i valet av undervisningsinnehåll och arbetssätt. Exempelvis beskriver informanterna att eleverna tillfrågas hur de vill genomföra ett arbetsområde. Även klassråd och elevråd är sätt som informanterna nämner att de använder för att

eleverna ska vara delaktiga över sin skolsituation. Som tidigare beskrivits skriver Persson (2010) att detta ska leda till att eleverna utvecklar en handlingskompetens och ett ansvarstagande genom att bli delaktiga. Dessa egenskaper ansåg Dewey vara viktiga att eleverna utvecklar för att kunna bidra och verka i ett framtida samhälle (Dewey, 1916/1999). När hänsyn tas till Deweys tidigare beskrivna bild av skolan och Cooper (2019) som skriver att det hör till elevernas demokratiska rättigheter att få vara delaktiga i undervisningens utformning, är det inte konstigt att resultatet visar att informanterna värnar om elevernas delaktighet.

Skolinspektionen (2012) och RFCDC (Barret, 2020) skriver dock att skolor måste bli bättre på att göra eleverna delaktiga vilket även är en önskan som uttrycks i resultatet av informanterna. Som tidigare beskrivits är det viktigt att demokratiuppdraget genomsyrar all undervisning vilket därmed även innefattar elevdelaktigheten. Resultatet visar dock att informanterna uttrycker en svårighet i att få eleverna att bli mer delaktiga i undervisningen. Informanterna hänvisar framför allt till elevernas unga ålder och omognad som en faktor till att de inte kan vara med och bestämma över ”tyngre saker”. Här kan även Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyrs (2017) studie kopplas in där lärarna uttryckte en stress över att hinna undervisa om allt som finns med i läroplanen vilket gör att demokratiuppdraget ibland förbises. Detta synsätt strider dock mot Deweys och pragmatismens syn på kunskap som något som ska kunna användas av eleverna i deras liv. Att se läroplanens kunskapsinnehåll som något som enbart ska hinnas med att förmedlas till eleverna kommer inte leda till att eleverna tar till sig kunskap enligt Säljös (2014) beskrivning av Dewey. I stället bör demokrati- och kunskapsuppdraget ses som två delar av samma mynt. Det tidigare citat från Skolinspektionen (2012, s. 7) blir här aktuellt igen:

Att omsätta det demokratiska uppdraget i undervisningen handlar om att i varje ämne med kursplanernas hjälp integrera medborgarfostrande aspekter med potential att motivera eleverna att vilja lära och aktivt delta i skolarbetet här och nu, samt i förlängningen i samhällslivet.

Jämfört detta med Öhman (2014) som beskriver Deweys tanke om *collateral learning* och det blir inte svårt att se hur skolans demokrati- och kunskapsuppdrag kan kombineras. Vad gäller elevernas unga ålder blir det återigen aktuellt att tala om att anpassa undervisningen efter elevernas individuella förutsättningar och behov. Detta nämner även informanterna att de gör. Resultatet visar att de efter bästa förmåga försöker göra eleverna delaktiga i både val av ämnesinnehåll och arbetsätt. Eleverna får även vara med och bestämma om gemensamma belöningar från arbetsbanor och över sin situation på skolan genom elev- och klassråd. En viktig aspekt som informanterna nämner om klass- och elevråd är att eleverna får göra sin röst hörd. Det blir viktigt enligt Henriksson Persson och Irisdottir Aldenmyr (2017) att eleverna ser att deras förslag leder någonstans och att man därför, som informanterna nämner, diskuterar med eleverna vad de kan påverka och inte. Det kan återigen kopplas till Deweys transaktionsbegrepp då det blir viktigt att eleverna får med sig positiva erfarenheter över att ha gjort sin röst hörd (Quennerstedt, 2006 & Öhman, 2014).

Att våga göra sin röst hörd och kommunikation är vidare något som resultatet visar att informanterna värdesätter när det kommer till demokratiuppdraget. Att ständigt ge eleverna tillfällen att uttrycka sig och sätta ord på saker och ting var ständigt återkommande under intervjuerna och nämndes av alla informanter som viktigt av flera skäl. För det första att göra eleverna uppmärksamma och toleranta mot varandras olikheter och åsikter för att på så sätt kunna skapa en trygghet och vi-känsla i gruppen. För det andra för att lära eleverna om deras rättigheter och att vuxna också måste lyssna på barn. Denna sista tanke kan kopplas till barnkonventionen (2020). Att ge eleverna

utrymme att vilja och våga uttrycka sig är även, som beskrivits i kapitel 3 i denna studie, en av grundpelarna i Deweys syn på demokrati och samhälle (Dewey, 1916/1999). Att genom kommunikation föra vidare ett samhälles värderingar och kultur var enligt Dewey skolans viktigaste uppdrag. Det handlar som Wahlström tidigare beskrivit om att skapa en gemensam referensram för tolkning av kommunikation som ”bidrar till att människor upplever att de ingår i ett gemensamt socialt sammanhang” (2016, s. 54). Detta kan jämföras med tidigare nämnda Cooper (2019) som också beskriver hur eleverna behöver få en känsla av att de ingår i en social gemenskap. Jämför detta med det tidigare beskrivna resultatet där informanterna vill skapa en vi-känsla i klassen. En sådan känsla kan enligt Dewey och informanterna endast skapas av det som eleverna upplever att de har gemensamt och detta skapas i sin tur genom kommunikation.

Kommunikation blir även viktigt att ha kollegor emellan. Samtliga informanter anser att det är viktigt att ha en samsyn kring hur man vill att demokratiuppdraget ska se ut för att det ska fungera på bästa sätt. Det måste också finnas ett öppet diskussionsklimat för att ständigt utvärdera och utveckla demokratiundervisningen beskriver informanterna. Detta stämmer väl överens med Perssons (2010) studie där pedagogerna också ansåg det viktigt med en samsyn inom lärarkollegiet. Även Skolinspektionen (2012) och RFCDC (Barret, 2020) nämner det som framgångsfaktorer att ständigt diskutera demokratiuppdraget. Detta för att uppnå en samsyn och för att undvika att odemokratiska värderingar förmedlas.

En samsyn blir vidare viktig att ha mellan skolan och elevernas hem vad gäller vilka värderingar som eleverna ska ta till sig. Med hänvisning till avsnittet om styrdokument där läroplanen lgr22 skriver att skolan tillsammans med hemmen ska fostra eleverna (Skolverket, 2022) blir det problematiskt när informanterna nämner att det finns en oenighet mellan skolan och elevernas vårdnadshavares värderingar. Särskilt när det kommer till synen på jämställdhet. Resultatet visar att informanterna ser det som en svårighet och ett problem både när vårdnadshavare och kollegor uppvisar odemokratiska värderingar. Dewey menar dock att det är viktigt att samhällets olika värderingar diskuteras och inte ses som problem (Dewey, 1916/1999). Risken blir då att kommunikationen mellan samhällets olika grupper blir bristande vilket medför att samhället får svårare att fungera, se Kapitel 3. Därför bör skolan enligt Dewey vara öppen för att olika värderingar existerar och se det som något positivt. Detta är även något som nämns i Skolinspektionen (2012) där ett klimat som inte tillåter olika värderingar och åsikter beskrivs som odemokratiskt då det riskerar att resultera i att ingen vågar säga vad hen tycker och där mycket styrs av ”det som sitter i väggarna”. Med detta sagt kan informanterna anses behöva diskutera demokrati och värdegrund med kollegor ännu mer. Detta för att låta alla åsikter komma fram och tillsammans komma fram till hur de vill agera och vilka värderingar de vill förmedla. Då resultatet visar att en av informanterna ser det som svårt att arbeta med en kollega som sympatiserar med ett ”odemokratiskt” parti går det att anse att alla olika värderingar och åsikter inte tillåts komma fram.

6.1 Slutsats

Denna studie visar att informanterna i intervjuerna resonerar i enlighet med styrdokument, resultat från tidigare forskning och Deweys syn på pragmatismen. I princip allt de säger går att koppla till styrdokument, resultat från tidigare forskning och Deweys syn på pragmatism. Huvudpunkten i informanternas resonemang om demokratiundervisningen är att den ska genomsyra hela skolans verksamhet. Det räcker inte att eleverna lär sig om demokrati utan de måste också få chansen att lära

sig genom att leva och verka i demokrati. Att demokrati därmed genomsyrar hela skolans verksamhet blir en nyckel enligt både informanter och Dewey.

Förutsättningar för att detta ska kunna uppnås är att undervisningen anpassas efter elevernas individuella förutsättningar och behov. Viktigt blir också att utgå ifrån deras intressen och erfarenheter. Genom detta ska eleverna ges möjlighet att vara delaktiga och ha inflytande över sin utbildning. Eleverna måste också få erfara att deras röst är värdefull och tas till vara på. Slutligen blir kommunikation det enskilt viktigaste verktyget att använda sig utav i demokratiundervisningen. Dels för att ge eleverna en acceptans och respekt för olikheter, dels för att skapa en gemenskap som samhället är beroende av. Att våga släppa fram, diskutera och se olika åsikter och värderingar som en tillgång snarare än problem utgör här en förutsättning.

6.2 Metoddiskussion

Andra tänkbara datainsamlingsmetoder kan exempelvis vara enkäter och observationer. Fördelarna med att genomföra undersökningen via enkäter hade å ena sidan kunnat bli att det går att få en relativt stor mängd data på ett relativt smidigt sätt. Detta eftersom fasta frågor skickas ut till ett stort antal lärare som sedan besvarar frågorna och skickar tillbaka till utsändaren. Eftersom frågorna är färdigformulerade och ställs likadant till alla informanter minskar dessutom risken "att data påverkas av interpersonella faktorer eller av det sätt varpå frågorna ställs" (Denscombe, 2018, s. 264). Nackdelarna med enkäter kan å andra sidan bli att svaren kan bli begränsade och att frågorna inte besvaras på djupet. Frågorna skulle också kunna vara ledande och tvinga informanterna att svara på ett sådant sätt som tillfredsställer forskarna snarare än de själva (Denscombe, 2018).

Att genomföra en undersökning med hjälp av observationer har också sina fördelar. Fördelarna är att det är forskaren som på ett mer personligt sätt samlar in information. Forskaren blir således en förstahandskälla och behöver inte lita på någon annans tolkning. Nackdelar med observationer kan vara att det forskaren undersöker inte framkommer under det valda observationstillfället. Datan som samlas in blir därmed väldigt bristfällig. För att observationen ska vara etiskt korrekt måste de som observeras dessutom vara informerade om vad det är som ska undersökas. Detta skulle dock kunna påverka hur de som undersöks väljer att agera under själva observationen vilket gör att datan från observationen inte blir representativ för hur det vanligtvis ser ut (Denscombe, 2018).

I och med dessa redogörelser över för- och nackdelarna med att använda olika metoder anses semistrukturerade intervjuer vara den mest lämpliga datainsamlingsmetoden att använda för att kunna besvara denna studies syfte.

6.3 Studiens tillförlitlighet och trovärdighet

Studiens tillförlitlighet och trovärdighet kan anses vara hög då syftet och forskningsfrågorna kunnat besvaras och lett till en slutsats. Resultatet liknar även tidigare forskning som undersökt hur lärare ser på demokratiuppdraget vilket höjer trovärdigheten. Detta stärker också chanserna att framtida forskning om ämnet hade fått liknande resultat.

Studiens genomförande har beskrivits med stor noggrannhet för att vara så transparenta som möjligt. Detta möjliggör för studien att granskas och ifrågasättas och visar att vi som författare till dokumentet inte har någon avsikt att dölja något. Resultatet har även stärkts med utsagor som hämtats direkt från de transkriberade intervjuerna vilket gör att läsaren kan på egen hand avgöra om tolkningen är korrekt eller ej.

Studiens metodval har diskuterats i kapitel 4 och anses vara relevant för studien. Det som kan ifrågasättas angående valet av metod är att resultatet är beroende av att det informanterna berättar är sanningen. För att minska risken att informanterna talar osanning hade intervjuerna kunnat kombineras med observationer. Att informanterna skulle ljuga anses dock vara ganska osannolikt då ett bekvämlighetsurval genomförts. Detta gör att intervjuerna och informanterna har en tidigare koppling till varandra samt att vi som studenter har genomfört två praktikperioder i informanternas klasser. Således bör det inte finnas någon intention från informanterna att tala osanning och hade de gjort detta hade vi som studenter ganska enkelt kunnat genomskåda detta i och med våra tidigare erfarenheter från praktikperioderna.

Slutligen kan valet av teori påverka studiens tillförlitlighet och trovärdighet markant då det används vid tolkningen av resultatet. Vårt val av teoretiskt perspektiv motiveras genom att det, som beskrivits i både studiens inledning och kapitel 3, är ett vanligt använt teoretiskt perspektiv för forskningsområdet. Valet stärks ytterligare i studiens diskussionskapitel i och med att det gick att dra tydliga kopplingar mellan resultatet och Deweys syn på pragmatismen.

7 Referenslista

- Barret, M. (2020). The Council of Europe's *Reference Framework of Competences for Democratic Culture: Policy context, content and impact*. *London Review of Education*, 18(1), 1-17, <https://doi.org/10.18546/LRE.18.1.01>
- Bryman, A. (2018). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber.
- Cooper, A. (2019). *Skolan som demokratiprojekt – En poststrukturell diskursanalys av demokratiuppdrag och lärarsubjekt*. [Doktorsavhandling, Karlstads Universitet, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap]. Diva. <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1340301/FULLTEXT01.pdf>
- Denscombe, M. (2018). *Forskningshandboken. För småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Studentlitteratur.
- Dewey, John (1916/1999): *Demokrati och utbildning*. Daidalos.
- Dewey, John (1929/2003): *Experience and nature*. Open Court Publishing Company.
- Grahn, A. (2011). *Fakta, normativitet eller pluralism? Didaktiska typologier inom gymnasieskolans geografiundervisning om klimatförändringar*. [Licentiatuppsats, Uppsala Universitet, Kulturgeografiska institutionen]. Diva. <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:392191/FULLTEXT02.pdf>
- Henriksson Persson, A. & Irisdottir Aldenmyr, S. (2017). Lärare blir till i talet om demokrati i SO-undervisning. *Nordidactica – Journal of Humanities and Social Science Education*, 2017(2), 75-99, <http://kau.diva-portal.org/smash/get/diva2:1098777/FULLTEXT01.pdf>
- Persson, L. (2010). *Pedagogerna och demokratin: En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling*. [Doktorsavhandling, Lund University, Rättssociologiska institutionen]. Lund University. <https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/3708199/1579125.pdf>
- Quennerstedt, M. (2006). *Att lära sig hälsa (1404–9570; 15)* [Doktorsavhandling, Örebro Universitet, Pedagogiska institutionen]. Diva. <http://www.diva-portal.se/smash/get/diva2:136837/FULLTEXT01.pdf>
- SFS 2010:800. *Skollag*. Utbildningsdepartementet.
- Skolinspektionen. (2012). *Skolornas arbete med demokrati och värdegrund*. Skolinspektionen. <https://www.skolinspektionen.se/beslut-rapporter-statistik/publikationer/kvalitetsgranskning/2012/skolornas-arbete-med-demokrati-och-vardegrund/>
- Skolverket. (2018). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr 11 (Rev. uppl.)*. Skolverket.
- Skolverket. (2022). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet, Lgr22*. Skolverket.
- Sveriges riksdag. (2022, 14 mars). *Grundlagarna*. <https://www.riksdagen.se/sv/sa-funkar-riksdagen/demokrati/grundlagarna/>

Säljö, R. (2014). Den lärande människan - teoretiska traditioner. I Lundgren, U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.). *Lärande, skola, bildning* (s. 251–309). Natur & kultur.

Wahlström, N. (2016). Vad krävs av en demokratisk skola? John Deweys *Demokrati och Utbildning* i ett läroplansteoretiskt nutidsperspektiv. *Utbildning & Demokrati*, 25(3), 51–67. <https://www.oru.se/globalassets/oru-sv/forskning/forskningsmiljoer/hs/humus/utbildning-och-demokrati/2016/nr-3/ninni-wahlstrom---vad-kravs-av-en-demokratisk-skola-john-deweys-demokrati-och-utbildning-i-ett-laroplansteoretiskt-nutidsperspektiv.pdf>

Öhman, J. (2014). Om didaktikens möjligheter – ett pragmatiskt perspektiv. *Utbildning & Demokrati*, 23(3), 33–52.

Unicef Sverige (2018). *Barnkonventionen: FN:s konvention om barnets rättigheter*. https://beta.unicef.se/barnkonventionen/las-texten?gclid=CjwKCAjwoN6hBhAUEiwAXab-TU_m56CD9ZXJ8LG56Qngpgod657dA2iTcoY9NmBKPGGmWi46NZiqORoCRDsQAvD_BwE

8 Bilaga 1 - Informationsbrev

Information om en undersökning av hur lärare resonerar kring hur de fostrar elever att bli demokratiska medborgare i sin SO-undervisning

Hej!

Du tillfrågas härmed om deltagande i en undersökning av hur lärare i årskurs f-3 resonerar kring hur de fostrar elever att bli demokratiska medborgare i sin SO-undervisning.

Informationsbrevets vidare innehåll

Vi är två lärarstudenter från Mälardalens Universitet i Eskilstuna vid namn Jeremias Karsnäser och Tavga Abbas. Vi har nu påbörjat en kurs i självständigt arbete och ska därmed genomföra en undersökning.

Syftet med studien är att undersöka hur lärare resonerar kring hur de undervisar elever i årskurs f-3 till att bli demokratiska medborgare samt vilka möjligheter och utmaningar som kan finnas i detta arbete. Studien är viktig att genomföra då läroplanen, lgr22, nämner att skolans undervisning i samhällskunskap ska utveckla elevernas förståelse för demokrati, demokratiska värden, principer och arbetssätt och på så sätt ge eleverna möjlighet att utvecklas till demokratiska medborgare. Det finns dock olika sätt att tolka vad detta faktiskt innebär och hur undervisningen om det ska utformas vilket således gör det till ett intressant område att undersöka.

Vår ambition är att intervjua dig och cirka fyra andra lärare enskilt för att undersöka hur ni resonerar kring hur SO-undervisningen hjälper eleverna att bli demokratiska medborgare. Urvalet har gjorts utifrån vilka övningsskolor studiens författare har och det är därför just du blivit tillfrågad att delta i studien.

Intervjun beräknas ta mellan 40–60 minuter och går att genomföras på övningsskolan eller via Zoom. Intervjuerna kommer även att behöva spelas in. Materialet som samlas in kommer enbart att bearbetas av oss studenter. Deltagande personer kommer att avidentifieras i det skriftliga arbetet. Efter godkänt resultat kommer materialet från intervjuerna att raderas i enlighet med de forskningsetiska principerna.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du har rätten att när som helst avbryta ditt deltagande utan närmare motivering och utan några negativa konsekvenser för dig.

Undersökningen kommer att presenteras i form av en uppsats vid Mälardalens Universitet som i sin slutversion läggs ut på databasen DiVA.

Ditt deltagande kommer vara till stor hjälp för att kunna slutföra studien och vi skulle därför vara väldigt tacksamma om du hade möjlighet att delta. Kontakta oss gärna via mejl vid önskat deltagande.

Tack på förhand!

Med vänliga hälsningar

Tavga Abbas och Jeremias Karsnäser

tas20001@student.mdu.se : 0704661183

jkr20004@student.mdu.se : 0722069743

Ytterligare upplysningar lämnas av ovanstående.

Handledare

Andreas Grahn : 016-15 37 31

andreas.grahn@mdu.se

Eskilstuna, 31-03-2022

9 Bilaga 2 – Intervjufrågor

1. Yrkeserfarenhet? Utbildning? Aktuell årkurs?
2. Hur definierar du begreppet demokrati i allmänhet och kopplat till undervisningen?
 - a. Vilka egenskaper anser du krävs för att bli en demokratisk medborgare?
3. Vad minns du att ni pratade om gällande demokratiundervisningen under din tid på lärarutbildningen?
 - a. Hur pratar ni om demokratiuppdraget inom lärarkollegiet?
4. Vad är viktigt att förmedla i demokratiundervisningen och varför är det viktigt anser du?
5. Hur använder och undervisar du om demokrati i din SO-undervisning? Konkreta metoder, arbetssätt etcetera?
 - a. Hur tycker du att det arbetet fungerar? Är det något du skulle vilja att ni gjorde annorlunda?
6. Finns det möjligheter i demokratiundervisningen? I sådana fall vilka?
7. Finns det utmaningar i demokratiundervisningen? Vilka?
 - a. Finns det tillfällen då det är svårare att agera demokratiskt i undervisningen? Beskriv.